

громадян і так звану еліту суспільства, про міське й сільське населення, про державу та численні інституції громадського суспільства». Що це не просто декларація, свідчить перелік проблем аналізу в публікаціях журналу за минулий рік. Це перш за все проблематика, пов'язана з особливостями соціальної структури українського суспільства, стану повсякденної свідомості людей у кризовому суспільстві, рівнем життя різних соціальних категорій, публікацій з тематики порівняльних соціологічних досліджень, гендерної соціології, глобалістики, публікації соціологів США, Польщі, Північної Америки. Багато уваги приділено соціологічній публіцистиці, історії соціології, суто освітнім публікаціям.

Зважаючи на популярність опитувань із проблеми електоральної поведінки, прогнозування результатів виборів, певне, для журналістів будуть цікавими публікації Мелвіна Хініча (США), Валерія Хмелька (Україна), Пітера Ордецука (США) «Просторовий аналіз парламентських виборів 1998 року в Україні» (№ 1-2); Паталі Костенко, Сергія Макеєва «Вибори і медіа...» (№ 2); Валерія Ворони, Євгена Головахи, Паталі Паніної «Громадська думка і масові настрої в Росії і Україні: до і після серпневої фінансової кризи 1998 року» (№ 1); Олега Петрова, Володимира Полторака «Проблеми стратегічного планування президентської виборчої компанії» (№ 3). Мабуть, ці публікації можуть претендувати на презентацію саме соціологічного підходу до дослідження суспільних процесів, пов'язаних із феноменом громадської думки.

Закінчуючи виклад свого бачення досягнення взаєморозуміння між журналістами і соціологами, вважаю доречним підкреслити необхідність соціологічної освіти і, головне, самоосвіти працівників мас медіа. Це не означає, що соціологи можуть залишатися байдужими до особливостей роботи останніх. Вони чекають відповідних пропозицій від тих, хто не лише формує, а й виражає громадську думку, як у соціологічному, так і політерівському розумінні змісту цього суспільного феномена, тобто від журналістів.

Віктор Оссовський

Критика.

Одним із найцінніших раритетів української бібліофільної справи вважають зеровський «Книгарь. Літопис українського письменства». На сьогодні в різних публічних та приватних книгозбірнях уціліло лише кілька повних комплектів цього часопису, який виходив у Києві в 1917 – 1920 роках і об'єднав навколо себе тодішню інтелектуальну еліту – В. Королюк-Старого, С. Русову, А. Піковського, Д. Дорошенка, С. Єфремова, інших знаних письменників, дослідників, публіцистів. Та й окремі числа «Книгаря», тоненькі, на жовтому папері, але з характерною нарбутивською обкладинкою, є надзвичайною цінністю, і впововати їх у букініста – неабияке щастя.

Часопис «Критика», що почав виходити в Києві в серпні 1997, формально втрутався зовсім не на «Книгаря». Головний редактор «Критики»,

професор Георгій Грабович, у вступному слові до першого числа і не приховував: моделлю для неї є «The New York Review of Books» і «The Times Literary Supplement». Проте завдання, що його поставило перед собою нове видання – «відвоювати престиж українського інтелектуального дискурсу» – відсилає не так до заокеанських взірців (бо ж престижу «американського інтелектуального дискурсу» відвоювати потреби немає), як усе ж до київського «Книгаря». Адже й той існував, говорячи мовою Г. Грабовича, за «сильного розшарування між українськомовним та російськомовним дискурсами», за умов «несуверенності», «культурних асиметрій», «людської пасивності» та «інституційної інерції».

Зрештою, статтям, нарисам та й коротеньким рецензіям-згадкам «Книгаря» («поєднання професійного, широко поінформованого, вираженого аналізу (звісно, відповідно до стандартів початку століття, – М.С.) з тонким, гнучким, не академічно-сухим есеїстичним стилем» було притаманне аж ніяк не менше, аніж текстам із «The New York Review of Books» і «The Times Literary Supplement»). І, беручись прищеплювати на наш «убогий данський ґрунт» прогресивні світові взірці, редактори «Критики» (нехай навіть підсвідомо) відновлювали водночас і обрубану колись історичну тяглість.

«Критика» видається вже два роки – термін цілком достатній, щоб побачити, наскільки ініціаторам часопису пощастило зреалізувати задекларовану програму. Відразу маю сказати – мені припало переглянути всі без винятку дотепер видані числа «Критики» (і то не з примусу чи видавничого замовлення, а просто тому, що читати цей часопис – цікаво). Виходячи з цього, смію стверджувати – «Критика» щасливо уникнула як просвітянського популяризаторства й простого переказування змісту нехай навіть добрих книжок, так і інтелектуального снобізму окремих наших «елітних» видань (снобізму, що полягає, переважно, в жонглюванні модними іменами й термінами). Нарешті, «Критика» міцно посіла власну екологічну нішу в морі наших навколелітературних і навколуполітичних текстів.

Останнє – суттєво. Бо редактори відразу відмовилися від ідеї робити часопис рафінованої літературної критики, воліючи дати місце ширшому поглядові на умови, в яких формується нині українська культура.

Уже в першому числі «Критики» серед десяти вміщених статей лише дві суто «літературні» – рецензії Н. Білоцерківцевь на чотири «резонансні» видавничі новини 1996 року та автора цих рядків на роман В. Діброви «Бурдик». Діапазон інших текстів надзвичайно широкий. Це і програмова стаття Дж. Сороса «Загроза капіталізму», і початок огляду Г. Грабовича «Советизація української гуманістики», і блискучий есей С. Тримбача «Кіно українське, хохляцьке, бандерівське», і відгук С. Грабовського на колективну монографію В. Кременя, Дм. Табачника, В. Ткаченка, і виступ М. Рябчука на установчих зборах АУП...

А крім того, на маргінеси винесено безліч корисної інформації щодо нових книжок, періодики, конкурсів, аплікацій, інтернетівських адрес. (До речі, від лютого 1998 року й сама «Критика» має «он-лайнівську» адресу <http://www.krytyka.kiev.ua>).

Приблизно такий стиль «Критиці» вдалося витримати упродовж двох років свого існування. Скажімо, останнє (на час написання цих рядків), десяте число 1999 року, містить знов-таки лише дві «літературні» статті, й до того ж, присвячені постатям зовсім не українським – Славомирові Адамовичу й Патрикові Зюскінду. Поза тим – маємо нещадний у своїй різкості текст М. Рябчука «Українська інтелігенція в пошуках «меншого зла»», культурологічний есей О. Гриценка «Ukrainian Contents», політологічний аналіз Т. Метельової «Кучма всіх об'єднав»...

Звичайно, не все, що друкує «Критика», є однаково вартісним. Траплялися тут і статті цілком «прохідні», і аж занадто суб'єктивні, й такі, що становлять лише вузькофаховий інтерес. Так, у спеціальному історичному часописі цілком доречними будуть прискіпливі пошуки одним поважним істориком у текстах другого, не менш поважного, запозичень із третіх, зовсім уже класиків. Проте навряд чи така стаття цікава саме для читачів «Критики», – бо сама суть історичної проблеми, якій присвячено всі поймаєвані тексти, лишається поза увагою.

Але взагалі відсоток добрих текстів у «Критиці» лишається стабільно високим (попри очевидні труднощі з постійним наповнюванням редакційного портфеля). Павколо часопису згуртувалося постійне коло якісних авторів (хоч і тут хотілося б, частіше зустрічатися з новими цікавими посталями).

Окремо варто сказати про художнє оформлення часопису. Серед ілюстраторів «Критики» провідне місце належить Володимирові Костирку, відомому своїми рафінованими вишукано-знущальними щодо «правдивих українців» сюжетами (чого варта сама Роксоляна у східних шатах з оголеною правою груддю й вареником у витончених пальцях із цьогорічного четвертого числа, чи передвиборчий сюжет із числа десятого: антична квадрига з тризубом, де в запрягу – «Канівська четвірка»).

І перше число «Критики» від серпня–вересня 1997 року, і жовтнєве десяте року 1999 виносять на обкладинку портрет Л. Кучми. Перший – схожий на мухомора у величезній кепці з іграшковою булавою. Другий – значно маєстатичніший, у шапці-«кучмі» та з «глобусом України». Проте, якщо перший, прикріший для президента сюжет, пройшов непомічений, то другий призвів до певних ускладнень для часопису (наразі дріб'язкових, та все ж...)

У цьому, на жаль, виявилися прикрі риси суспільного розвитку України останніх років, які особливо рельєфно позначилися в час недавньої передвиборчої кампанії і які спонукали Джорджа Сороса виступити з різкою статтею у «Вашингтон пост» від 23 листопада. Па жаль, найтиражніші українські газети обійшли цю статтю мовчанкою. Я очоче вірю, що цю статтю з часом перекладе й надрукує «Критика». Але чи не стане ця обставина наочним доказом того, що влада наразі готова миритися з «інтелектуальним дискурсом» і «громадянським суспільством» лише в межах невеликого накладу суто елітарного видання?

Я хочу вірити, що «Критику» не спіткає доля «Книгаря», що вона не потрапить до спецховів, а навпаки, далі щасливо виходитиме і навіть

підвищить колись наклад тисяч так до п'яти (фантастичні мрії!). Однак я ретельно збираю повний комплект "Критики", щоб у разі чого зробитися власником унікального раритету. Всяке ж бо може статися під сонцем дивовижної країни У...

Максим Стріха

Георгій Касьянов. Теорії нації та націоналізму: Монографія. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.

Поява нової книги Георгія Касьянова, без перебільшення, стала подією, яка виходить за рамки суто академічного інтересу. Адже вітчизняному читачьому загалу пропонується ознайомитися з цілим пластом західної національно-наукової думки. Суттєво, що автор подає саме систематизований виклад теорій нації та націоналізму, тим самим полегшуючи працю споживача інтелектуального продукту, насамперед того, що фахово цікавиться означеною проблематикою. Грунтовній монографії передувала низка статей¹, в яких автор зміг заінтригувати читача неординарним, виваженим, власне, науковим підходом, якого так бракує сучасній українській етнології. Тому і сама книга сприймається як очікувана і бажана.

Автор аналізує сутність найпродуктивніших теорій західної науки щодо проблем формування нації та націоналізму. При цьому він послідовно дотримується принципу методологічного плюралізму, вдаючися лише до мінімуму власних зауважень. Виклад матеріалу здійснюється за певною логічною схемою: від етимології понять, до феноменології явищ та їхньої історичної генези. У випадку з націоналізмом подається ще і типологія. Такий підхід дозволяє простежити еволюцію інтелектуальної традиції, побачити витоки сучасних концепцій. Так, при з'ясуванні етимології поняття "нація" Касьянов аналізує класичний доробок Е. Ренана, М. Вебера, теоретиків австрійської соціал-демократії та марксизму, сучасні версії Б. Андерсона, Е. Гелнера, Е. Сміта, К. Келгона.

Прикметно, що розмірковуючи про суть феномена нації, її об'єктивні та суб'єктивні ознаки, автор особливо наголошує на значенні національної свідомості. Для нього цілком очевидно: "що існує одна суб'єктивна ознака, яка є вирішальною для існування нації, ознака, наявність якої чітко вказує на факти реального існування певної, конкретної нації як такої, нації у модерному розумінні цього слова. Різні дослідники називають її по-різному: "колективною солідарністю", "почуттям спільності", "щоденним плембесцитом", "національною свідомістю" тощо, тобто йдеться про самоусвідомлення певної спільноти, яка знаходить своє вираження в терміні "нація"(тут і далі зазначається сторінка монографії, с.55).

Папевне, тому автор детально зупиняється на тих теоріях, де помітне місце займає аналіз саме національної свідомості. У "комунікативній" теорії нації К. Дойча одним із базових понять є взаємна відповідність, "компліментарність". "Спільнота", яка претендує на власну спільну історію, на думку Дойча, є спільнотою компліментарних способів і засобів